

دفاع مشروع یا دفاع قانونی یک مفهوم حقوقی و یک حق است که حقوق کیفری برای اشخاص در مورد دفاع از خود^۱ یا افراد دیگر^۲ در صورت نیاز به کمک در هنگام حمله افراد دیگر حق قانونی می‌دهد. دفاع مشروع در جایی معتبر است که به جز توسل به خشونت هیچ راه دیگری برای دفع خطر ممکن نباشد. در این صورت مدافع نه تعقیب و مجازات می‌شود و نه ضامن خساراتی است که به بار می‌آورد. این مفهوم در حقوق بین‌المللی، حقوق مدنی، حقوق جزایی و دیگر حوزه‌های حقوقی بسیاری از کشورها تصریح شده است.

حق حفاظت اضطراری، مبنای قانونی برای معافیت از مسئولیت در دفاع مشروع است. وضعیت اضطراری زمانی است که شخصی حمله غیرقانونی و جنایتکارانه را به شخص یا دارایی آغاز کرده یا زمانی که چنین حمله‌ای قریب الوقوع باشد. همچنین زمانی که شخصی به طور غیرقانونی سعی می‌کند وارد اتاق، خانه، مزرعه یا خودروی کسی دیگر شود و یا به آنها آسیب برساند و علیرغم تذکر و اخطار دست بر ندارد.

شخص در دفاع مشروع و حفاظت اضطراری مرتکب هیچ جرمی نمی‌شود و در اقدامات دفاع مشروع و حفاظت اضطراری مسئول خسارت نیست. به عنوان مثال شخص اجازه کتک زدن به متجاوز را دارد، اما تیراندازی به مهاجم غیرمسلح آشکارا غیرقابل دفاع است. در دفاع اضطراری، شخص تنها در صورتی مسئول اقدامات خود است که آن اعمال با در نظر گرفتن ماهیت، اهمیت و به طور کلی شرایط حمله، آشکارا غیرقابل توجیه باشد.

¹ right of self-defense

² alter ego defense

ویژگی‌ها و شرط‌های دفاع مشروع

دفاع مشروع به افراد اجازه می‌دهد تا در مواجهه با خطرها و تهدیدها از جمله حملات فیزیکی، به دفاع از خود، دیگران و دارایی‌هایشان بپردازند. این حق، همچنین با مسئولیت‌ها و محدودیت‌هایی همراه است تا از سوءاستفاده و سوءتفاهم‌ها جلوگیری شود.

زمانی که تهدید یا خطر رفع شود، واکنش دفاعی نیز باید متوقف شود. به عبارت دیگر، استفاده از خشونت باید با تهدید یا خطر همخوانی داشته باشد.

باید بین خطر جانی و مالی جدی و اعتراض صلح‌آمیز تفکیک قائل شد و از استفاده از خشونت غیرضرور خودداری کرد.

دفاع مشروع باید نسبت به خطر یا حمله‌ای که علیه شخص صورت گرفته، متناسب و معقول باشد. به عبارت دیگر، استفاده از خشونت و زور باید در آن میزانی باشد که بتوان از آن دفاع کرد و به طور غیرمتناسب به جان یا مال دیگران آسیب نزنند و خشن‌تر از خشونت حمله‌کننده نباشد.

دفاع مشروع باید ضروری و اجتناب‌ناپذیر باشد، به این معنی که افراد باید ابتدا تلاش کنند تا از راه‌های خشونت‌پرهیز برای حل و فصل مشکل اقدام کنند و تا آنجا که ممکن است از انجام اقدامات خشونت‌آمیز خودداری کنند.

دفاع مشروع باید کوتاه‌مدت و محدود باشد و به یک خشونت نظام‌مند و دائمی تبدیل نشود.

دفاع مشروع در قوانین ایران

در قوانین ایران افراد حق دفاع از جان، مال، عرض، ناموس و آزادی خود را در هنگام تجاوز یا خطر حتمی قریب‌الوقوع با ارتکاب رفتار دفع‌کننده خطر دارند. مشروط بر این که دفاع آن‌ها با خطر متناسب باشد و توسل بدون فوت وقت قوای دولتی عملاً ناممکن باشد. همین شرایط در مورد دفاع از افراد دیگر نیز صادق است به شرطی که خود آن‌ها ناتوان از دفاع بوده یا نیاز به کمک داشته باشند. (نگاه کنید به ماده ۶۱ [قانون مجازات اسلامی ایران](#)، مصوب ۱۳۷۰ و ماده ۱۵۶ [قانون مجازات اسلامی ایران مصوب ۱۳۹۲](#))

دفاع مشروع در نبرد با تمامیت‌خواهی

در مبارزه با نظام‌های دیکتاتور و تمامیت‌خواه به چند نکته مر تبط بهم باید توجه کرد:

حقوق بشر به عنوان اصول و استانداردهایی که حقوق و آزادی‌های بنیادی تمام افراد، بدون توجه به نژاد، جنسیت، مذهب، ملیت یا وضعیت اجتماعی را تضمین می‌کند، در سطح بین‌المللی و ملی به عنوان اصول بالقوه بر همه‌ی قوانین تقدم و ارجحیت است.

تقدم و ارجحیت حقوق بشر به این معنی است که در هنگام تداخل یا تضاد بین حقوق بشر و قوانین دیگر ملی و محلی، اولویت با حقوق بشر است و باید با تمام توان برای حفظ و حمایت از این حقوق تلاش کرد.

آزادی عقیده و بیان در ماده ۱۹ [اعلامیه جهانی حقوق بشر](#) تضمین شده است. حق تشکیل اجتماعات به روشنی به موجب ماده ۲۰ پیش‌بینی شده است: «هر کس حق دارد آزادانه مجامع و جمعیت‌های مسالمت‌آمیز تشکیل

دهد. هیچ کس را نمی توان مجبور به شرکت در اجتماعی کرد.» همچنین ماده ۲۱ میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی «حق تشکیل مجامع مسالمت آمیز به رسمیت شناخته می شود.»

اعلامیه جهانی حقوق بشر در ماده ۳ خود حق حیات را به صراحت به رسمیت می شناسد: «هر کس حق زندگی، آزادی و امنیت شخصی دارد.»

مبارزه مردم ایران برای گذار از حکومت اسلامی یک مبارزه خشونت پرهیز است. در مبارزه خشونت پرهیز از خشونت و تخریب دوری می شود. اما، مبارزه خشونت پرهیز به معنای انفعال و عدم مقاومت مطلق و صرف نظر از حقوق آزادی عقیده و بیان، حق تظاهرات، حق زندگی و حق دفاع مشروع نیست. مبارز خشونت پرهیز تمام توان خود را برای حق زندگی خود و حق دفاع مشروع از خود بکار می گیرد.

احد قربانی دهناری

۲ شهریور ۱۴۰۲ - ۲۴ اوت ۲۰۲۳

پیشنهاد برای مطالعه بیشتر

قانون مجازات اسلامی ایران، مصوب ۱۳۷۰

<https://qavanin.ir/Law/TreeText/83452>

قانون مجازات اسلامی ایران مصوب ۱۳۹۲

قانون-مجازات-اسلامی-۱۳۹۲-۲۹۸۴ <https://dglu.ut.ac.ir/fa/page/2984/۱۳۹۲>

Ayoob, Massad (2022). Deadly Force: Understanding Your Right to Self Defense. USA: Gun Digest Books

Cooney, Joan (1995). Neither Nonresistance Nor Violence: Thoreau 's Consistent Response to Social Evils. The Concord Saunterer, New Series, Volume 3